

DE ROL VAN VAKBONDSMACHT IN DE MATE VAN BEZUINIGINGEN OP PENSIOENEN: DE INVLOED VAN INSTITUTIONELE MACHT EN REPRESENTATIEVE MACHT

29-08-2013

Erasmus Universiteit Rotterdam

Eerste begeleider: Romke van der Veen

Tweede begeleider: Judith Raven

Barbara de Jonge – 323782

Sociologie: Arbeid, Organisatie & Management

Verdediging: week 39

INHOUD

1. Introductie	3
2. Theorie	6
§ 2.1 De rol van vakbonden	6
§ 2.2 Institutionele en representatieve macht	7
3. Conceptualisering	10
§ 3.1 Institutionele macht: de relatieve verhouding pensioenpijlers	10
§ 3.2 Institutionele macht: de mate van overleg tussen overheid en vakbonden	11
§ 3.3 Representatieve macht: vakbondsdichtheid	11
§ 3.4 Representatieve macht: centralisatie	12
§ 3.5 Mate van bezuinigingen op het pensioen	12
4. Operationalisering	14
§ 4.1 Onderzoeksaanpak	14
§ 4.2 Data: institutionele macht	15
§ 4.3 Data: representatieve macht	17
§ 4.4 Data: mate van bezuinigingen op het pensioen	18
§ 4.5 Data: controlevariabelen	18
5. Resultaten	20
§ 5.1 Beschrijvende statistiek	20
§ 5.2 De mate van bezuinigingen op het pensioen	20
6. Conclusie & discussie	24
7. Bijlagen: correlaties	28
8. Literatuurlijst	29
9. Syntax	32

DE ROL VAN VAKBONDSMAGT IN DE MATE VAN BEZUINIGINGEN OP PENSIOENEN

In dit onderzoek staat de rol van vakbondsmacht in de mate van bezuinigingen op pensioenen centraal. Er zijn theorieën die beweren dat vooral de institutionele macht van vakbonden ervoor zorgt dat bezuinigingen worden afgezwakt of gereduceerd, maar er zijn ook theorieën die benadrukken dat de representatieve macht van vakbonden van belang is voor het bepalen van de mate van bezuinigingen. De verwachtingen op basis van de literatuur zijn dat hoe meer institutionele en/of representatieve macht de vakbonden hebben, hoe minder groot de bezuinigingen op het pensioen zijn. Na een regressieanalyse en het berekenen van de correlaties blijkt dat niet alle verwachtingen over de invloed van vakbondsmacht worden bevestigd. Er wordt duidelijk dat institutionele macht van invloed is op de mate van bezuinigingen op de publieke en private pensioenuitkeringen. Representatieve macht heeft een hele kleine invloed op de private pensioenuitkeringen. Institutionele macht en representatieve macht hebben geen invloed op de bezuinigingen als er naar de verandering in de effectieve pensioenleeftijd wordt gekeken. Een mogelijke verklaring voor het niet uitkomen van alle verwachtingen zijn de tekortkomingen in de beschikbare data, zoals een te laag aantal onderzoekseenheden.

Trefwoorden: bezuinigingen, vakbonden, pensioenen, institutionele macht, representatieve macht

1. INTRODUCTIE

Na de Tweede Wereldoorlog tot aan de jaren zeventig werden in West-Europa de pensioensystemen opgebouwd en uitgebreid. Het doel van deze pensioensystemen was en is het waarborgen van een bepaalde levensstandaard nadat de werknemer stopt met werken. Het pensioen vervangt namelijk in zekere mate de eerdere inkomsten van de werknemer (Guillemard & Rein, 1993). Echter, tegenwoordig garanderen de pensioensystemen steeds minder het behoud van de levensstandaard die een werknemer tijdens zijn arbeidsjaren had, omdat er steeds meer druk op de pensioensystemen komt te staan. Deze druk is ontstaan doordat onder andere de pensioensystemen niet voldoende voorbereid waren op vergrijzing of voortdurende economische neergang. De pensioensystemen waren hierop niet voorbereid omdat zij werden opgebouwd in een tijd waarin de arbeidsmarkten stabiel waren (Bonoli, 2003). Daarom bereiken de West-Europese pensioensystemen nu hun grenzen wat betreft duurzaamheid door de economische en financiële beperkingen en sociaal-demografische uitdagingen (Boldrin, Dolado, Jimeno & Peracchi, 1999; Shuey & O'Rand, 2004; Hyde, Dixon & Drover, 2003; Ebbinghaus, 2011). Deze beperkingen en uitdagingen zetten een aanhoudende financiële druk op het overheidsbudget voor de pensioenen (Pierson, 2001).

Om met deze financiële druk op het overheidsbudget om te gaan en om in de toekomst het pensioensysteem van het land te kunnen waarborgen, kan de overheid besluiten om te bezuinigen. Een manier waarop de overheid kan bezuinigen op het pensioen is door verschillende maatregelen te nemen binnen de pensioenpijlers (Bonoli, 2003). Over het algemeen kan er onder de pensioenen in de West-Europese landen onderscheid worden gemaakt tussen drie pensioenpijlers: de publieke pensioenen, de private beroepspensioenen en het individuele pensioen. Verschillen tussen deze

pensioenpijlers zitten in of ze publiek of privaat worden gefinancierd, maar ook in of ze collectief of individueel georganiseerd zijn. De publieke pensioenen worden publiek gefinancierd en zijn collectief georganiseerd. De beroepspensioenen worden particulier gefinancierd en worden op semi-collectief niveau georganiseerd, bijvoorbeeld per bedrijf of bedrijfstak. Het individuele pensioen wordt particulier gefinancierd en wordt op individueel georganiseerd. Wanneer er wordt gekeken naar bezuinigingen op het pensioen, zijn vooral de eerste en tweede pensioenpijler van het pensioensysteem van belang, omdat deze collectief georganiseerd zijn en vaak verplicht zijn.

Bezuinigingen die de overheid binnen deze twee pensioenpijlers kan doorvoeren zijn het verlagen van de pensioenuitkeringen, het verhogen van de pensioenpremies, het verhogen van de pensioenleeftijd of het verhogen van het minimum aantal arbeidsjaren voordat men met pensioen kan (Bonoli, 2003). Als de overheid binnen de eerste pensioenpijler bezuinigt zijn de gevolgen hiervan direct merkbaar (Bonoli, 2003). Binnen de tweede pensioenpijler zijn de gevolgen minder direct merkbaar, omdat binnen deze pijler ook nog collectief wordt onderhandeld over de bezuinigingen door de sociale partners: de vakbonden en de werkgeversorganisaties.

Als er naar pensioenbezuinigingen wordt gekeken valt op dat ze niet overal in dezelfde mate plaatsvinden. In West-Europa variëren de bezuinigingen op het pensioen namelijk sterk per land (Bonoli, 2003). Zo wordt bijvoorbeeld in het ene land de wettelijke pensioenleeftijd meer verhoogd dan in het andere land. Dit is onder andere terug te zien in landen als Frankrijk en België. In deze landen is de wettelijke pensioenleeftijd de afgelopen tien jaar minder sterk gestegen dan in de andere West-Europese landen. Daarnaast is België één van de weinige West-Europese landen waarin de overheid de pensioenuitkeringen niet heeft verlaagd. Verder is het opmerkelijk dat in het Verenigd Koninkrijk en in België, in vergelijking met de andere landen, het minimum aantal arbeidsjaren voordat men met pensioen mag niet is verhoogd (Bisciari, Dury, Eugène & Van Meensel, 2009). Hoe kunnen deze verschillen in bezuinigingen worden verklaard? Om dit te onderzoeken wordt de volgende vraag gesteld:

Hoe vallen de verschillen in de mate van bezuiniging op het pensioen in verschillende West-Europese landen te verklaren?

Deze vraag wordt na een analyse van de literatuur over het onderwerp 'pensioenbezuinigingen' gespecificeerd, omdat om de verschillen in de mate van bezuinigingen op het pensioen te verklaren in dit onderzoek wordt gekeken naar de invloed van de macht van vakbonden. Dit wordt gedaan omdat in de literatuur wordt gesteld dat vakbonden via hun macht invloed kunnen uitoefenen op de bezuinigingen (Ebbinghaus, 2011; Bonoli, 2003). In dit artikel zullen twee benaderingen over vakbondsmacht worden onderzocht: de institutionele macht en de representatieve macht. In eerdere literatuur werd er altijd voor gekozen om één van deze twee vormen van macht te benadrukken (Ebbinghaus, 2011; Pierson, 1993; Korpi, 2003). In dit onderzoek worden beide vormen van macht onderzocht en wordt onderzocht welke van deze twee vormen het meeste invloed heeft op de mate van bezuinigingen op het pensioen.

Eerder onderzoek naar de macht van vakbonden in het bezuinigingsproces gebeurde vaak op een kwalitatieve en beschrijvende manier, daarom wordt in dit onderzoek gekozen voor een kwantitatieve manier van onderzoeken. Op deze manier wordt duidelijk of de in de kwalitatieve literatuur veronderstelde relaties ook daadwerkelijk bestaan. Dit onderzoek laat hierdoor zien welke vorm van vakbondsmacht het meest doorslaggevend is voor het uitoefenen van invloed op het pensioenbeleid. Aan de hand van de resultaten wordt duidelijk hoeveel vakbonden in de periode van 2000 tot 2010 voor de werknemers en pensioengerechtigden hebben betekend op het gebied van pensioenbezuinigingen. Wanneer dit naar het algemene beleidsniveau wordt vertaald, laten de resultaten zien of vakbonden nog een belangrijke rol spelen in het beïnvloeden van het overheidsbeleid.

Om de rol van vakbonden te onderzoeken wordt allereerst de mogelijke relatie tussen de macht van vakbonden en de mate van pensioenbezuinigingen uitgelegd. Welke factoren spelen een rol in de macht van de vakbonden, waarom zorgen deze factoren voor meer macht en hebben zij invloed op de mate van pensioenbezuiniging? Aan de hand van deze factoren wordt daarna een kwantitatieve analyse gemaakt van de mogelijke relatie tussen de macht van vakbonden en de mate van bezuinigingen op het pensioen. Voor deze analyse zijn de volgende, voornamelijk West-Europese landen, geselecteerd: Nederland, het Verenigd Koninkrijk, Zwitserland, België, Frankrijk, Italië, Duitsland, Spanje, Portugal, Denemarken, Ierland, Oostenrijk, Zweden, Finland en Noorwegen. De mate van bezuinigingen op het pensioen houden in dit onderzoek in: de veranderingen in de uitgaven aan het publieke pensioen, de veranderingen in de uitgaven aan het private pensioen en de veranderingen in de effectieve pensioenleeftijd.

2. THEORIE

§ 2.1 De rol van vakbonden

Ten eerste wordt bekeken wat er in de literatuur als verklaring voor de verschillen in de mate van bezuinigingen op sociale zekerheden, zoals de pensioenen, in de West-Europese landen wordt gegeven. In de literatuur wordt aangedragen dat de bezuinigingen op sociale zekerheden niet alleen door de overheid worden bepaald, maar dat de vakbonden ook invloed op het sociale zekerheidsbeleid uitoefenen (Ebbinghaus, 2011; Korpi, 2003; Pierson, 2001). Zo werden de vakbonden bijvoorbeeld betrokken bij het opbouwen en uitbreiden van de pensioenen (Ebbinghaus, 2011). Maar hoe raken de vakbonden betrokken bij het pensioenbeleid als er door de overheid wordt bezuinigd? Dat gaat als volgt.

Wanneer de overheid bezuinigt op sociale zekerheden, zoals het pensioen, maakt dit de overheid niet populair onder gepensioneerden en werknemers (Schludi, 2005). Dit komt doordat bezuinigingen een negatieve invloed hebben op de eerste en tweede pensioenpijler en hierdoor zorgen voor een verslechterende huidige of toekomstige economische positie van deze twee groepen (Pierson, 1994). Gepensioneerden zullen over het algemeen tegen bezuinigingen zijn, omdat zij direct de gevolgen hiervan ervaren. De werknemers zullen over het algemeen tegen de bezuinigingen zijn, omdat zij in hun toekomstige levensloop zoveel mogelijk de risico's die horen bij het ouder worden willen reduceren (Korpi, 2003).

Als werknemers en gepensioneerden tegen de bezuinigingen zijn zullen zij proberen de status quo te verdedigen (Schelkle, 2011). Dit kunnen zij doen via de vakbonden, omdat zij zich op deze manier in grote groepen kunnen verenigen om zo hun belangen te representeren en om te proberen invloed uit te oefenen op de pensioenbezuinigingen (Pierson, 1994).

Hierdoor ontstaat een discussie tussen de overheid en vakbonden over de publiek en privaat gefinancierde pensioenen. De overheid wil haar bezuinigingen doorvoeren, de vakbonden willen deze bezuinigingen blokkeren of reduceren. De vraag is echter in hoeverre de vakbonden deze bezuinigingen kunnen blokkeren of reduceren. Om hierachter te komen is het van belang te ontleden wat vakbonden een machtspositie geeft in deze discussie. Een sterkere machtspositie kan ervoor zorgen dat vakbonden meer invloed in de discussie kunnen uitoefenen en dat de overheid hierdoor eerder bereid is concessies te doen en bezuinigingen aan te passen (Ebbinghaus, 2011). Verschillen in de macht van vakbonden tussen verschillende landen kunnen er op die manier voor zorgen dat er tussen die landen verschillende uitkomsten in bezuinigingen op het pensioen zijn. Hoe sterk de machtspositie van vakbonden binnen een land is, wordt in de literatuur vaak uitgedrukt in termen van institutionele macht en representatieve macht (Ebbinghaus, 2011; Bonoli, 2003; Schludi, 2005; Korpi, 2003). In sommige literatuur worden institutionele en representatieve macht gezien als twee soorten macht die elkaar aanvullen, in andere literatuur worden zij tegenover elkaar gezet (Ebbinghaus, 2011; Korpi, 2003). In dit artikel worden de twee soorten macht tegenover elkaar gezet en wordt er gekeken of en hoeveel invloed zij hebben op de mate van bezuinigingen.

§ 2.2 Institutionele en representatieve macht

Institutionele macht houdt de mate van macht van vakbonden in die door het systeem wordt vormgegeven. Deze macht bepaalt hoe de vakbonden zich kunnen opstellen ten opzichte van andere actoren - zoals de overheid- binnen de institutionele omgeving. De institutionele omgeving vormt dus omgangsregels voor hoe de actoren - overheid en vakbonden in dit geval - met elkaar omgaan (Ebbinghaus, 2011). Omdat de institutionele omgeving waarbinnen deze actoren opereren als het ware de regels voor het spel vormt, zorgt het in deze context voor een bepaald besluitvormingssysteem omtrent de pensioenen. In een besluitvormingssysteem kan het zijn dat overheid en vakbonden veel samenwerken, maar het kan ook zo zijn dat de overheid de vakbonden maar weinig bij haar beslissingen betreft. Een besluitvormingssysteem is dus bepalend voor de verdeling van de macht en hierdoor ook voor de mate van overleg tussen overheid en vakbonden (Ebbinghaus, 2011; Pierson, 1996). Er wordt dus verwacht dat in dit geval het soort pensioensysteem bepalend is voor hoe beslissingen op het gebied van pensioenbezuinigingen worden genomen. Het soort pensioensysteem bepaalt namelijk hoe de verdeling van het aandeel van de publieke en private pensioenen in een land is, wat zorgt voor een bepaalde rolverdeling in de pensioenbezuinigingen voor de overheid en vakbonden. In het ene pensioensysteem kan het zijn dat de vakbonden over een groter gedeelte van het pensioen collectief kunnen onderhandelen dan in het andere pensioensysteem.

De machtsverhoudingen van de overheid en vakbonden binnen deze pensioensystemen zijn door de geschiedenis heen in verschillende landen op verschillende manieren gevormd; onder andere door verschuivingen in het politieke klimaat (Pierson, 1996). Volgens Pierson overleggen politiek rechts-georiënteerde overheden minder met vakbonden dan links-georiënteerde overheden. Of vakbonden en overheid en overheid vaak overleggen kan ervoor zorgen dat dit overleg een vast onderdeel wordt van het bezuinigingsproces. Meer overleg leidt tot wederzijds begrip en tot mogelijke concessies door de overheid op het gebied van pensioenbezuinigingen.

Verschillen in institutionele omgeving zorgen dus voor verschillen in de institutionele macht van vakbonden en er wordt verwacht dat dit weer leidt tot verschillende uitkomsten in de mate van bezuinigingen op het pensioen (Ebbinghaus, 2011). Op deze manier kan institutionele macht een verklaring vormen voor de verschillen in bezuinigingen op het pensioen. Echter, omdat bij institutionele macht het onderscheid tussen private en publieke pensioenen van belang is, zullen verschillende pensioensystemen zorgen voor verschillende uitkomsten in de mate van bezuinigingen. Bij de mate van bezuinigingen op het pensioen wordt er namelijk onderscheid gemaakt tussen private en publieke pensioenen.

Als het draait om de mate van bezuinigingen op het publieke pensioen is de mate van overleg meer van belang dan bij de mate van bezuinigingen op het private pensioen. De overheid heeft namelijk het publieke pensioen in handen en de invloed van vakbonden hangt af van de bereidwilligheid van de overheid om te overleggen (Ebbinghaus, 2011). Als er veel wordt overlegd wordt er verwacht dat de vakbonden meer kans krijgen om invloed uit te oefenen op het publieke pensioen. Wanneer er wordt gekeken naar de mate van bezuinigingen op de private pensioenen speelt het pensioensysteem een grote rol. Als er sprake is van een pensioensysteem waar de tweede

pijler, de private pensioenen, een relatief gezien groot aandeel heeft, zorgt dit voor meer macht voor vakbonden (Ebbinghaus, 2011). Vakbonden hebben in vergelijking met de overheid namelijk het meest te zeggen over de tweede pensioenpijler. Er wordt dan ook verwacht: hoe groter de tweede pensioenpijler is, hoe meer invloed vakbonden hebben op de uitgaven aan de private pensioenen.

Naast dat de institutionele omgeving de macht van de vakbonden vormt, moet er volgens Korpi & Palme (2003) ook gekeken worden naar de representatieve macht van vakbonden. Representatieve macht gaat niet over de mate van overleg, maar gaat vooral over de conflicterende verhouding tussen de actoren. Deze conflicterende verhouding houdt in dat er niet (meer) wordt overlegd tussen overheid en vakbonden, maar dat de vakbonden actie gaan voeren om de pensioenbezuinigingen tegen te houden of te reduceren. Hoe meer macht de vakbonden meebrengen in het conflict, hoe meer invloed zij hebben op de pensioenbezuinigingen. Volgens Korpi (1983) ligt de macht die de vakbonden hebben in hun omvang en hun representatie in het conflict. Dit representeren houdt in dat vakbonden zichzelf en hun leden weten te verenigen om een zo groot mogelijke groep op te bouwen die achter dezelfde belangen staat. Wanneer er dus wordt gekeken naar de rol van representatieve macht van vakbonden in de mate van pensioenbezuinigingen is het van belang om de omvang van de vakbonden en hoe zij zich organiseren te analyseren (Visser, 2001; Korpi, 2003; Vandaele, 2004). Hoe groter en hoe meer georganiseerd de groep is die de pensioenbezuinigingen wil tegenhouden, hoe beter hun positie in de pensioendiscussie (Korpi, 1983). Een betere positie in de pensioendiscussie heeft als gevolg dat vakbonden meer invloed hebben op de pensioenbezuinigingen, wat ervoor kan zorgen dat de bezuinigingen mogelijk minder groot zijn.

Er zijn dus twee verschillende soorten macht die de machtspositie van vakbonden in de pensioendiscussie kunnen bepalen, maar welke van deze vormen van macht is nu het meest bepalend voor de uitkomsten in de mate van bezuinigingen op het pensioen? Om dit te onderzoeken wordt de algemene onderzoeksvraag gespecificeerd tot:

In welke mate beïnvloeden de institutionele macht en de representatieve macht van vakbonden de mate van bezuinigingen op het pensioen?

Er wordt verwacht dat hoe meer de institutionele omgeving de mogelijkheid biedt voor vakbonden om hun macht uit te oefenen, des te meer invloed de vakbonden hebben. Dit zou inhouden dat hoe meer institutionele macht de vakbonden hebben, des te meer mogelijkheid zij hebben tot het beïnvloeden van beleid omtrent de pensioenen (Ebbinghaus, 2011). Hieruit vloeit voort dat hoe meer de vakbonden het beleid weten te beïnvloeden, des te kleiner de bezuinigingen op het pensioen zijn. Op basis hiervan wordt de eerste hypothese gesteld:

1. *Hoe groter de institutionele macht van vakbonden is, hoe kleiner de bezuinigingen op de pensioenen zijn.*

Van institutionele macht wordt verwacht dat er verschillen zijn in de mate van invloed op de uitgaven aan publieke of private pensioenen. Voor het tegenhouden van bezuinigingen op de private

pensioenen wordt aangenomen dat hoe groter het aandeel van de tweede pensioenpijler relatief gezien is, des te meer macht vakbonden hebben en hoe meer invloed zij dus hebben op de uitgaven aan de private pensioenen. Voor het tegenhouden van bezuinigingen op publieke pensioenen wordt dus verwacht dat hoe meer de overheid met vakbonden overlegt, des te meer invloed de vakbonden kunnen uitoefenen op het publieke pensioen. Dit leidt tot de volgende twee hypothesen:

- 2a. Hoe groter het relatieve aandeel van de tweede pensioenpijler is, hoe kleiner de bezuinigingen op de private pensioenen zijn*
- 2b. Hoe meer de overheid met vakbonden overlegt, hoe kleiner de bezuinigingen op het publieke pensioen zijn.*

Wat betreft de representatieve macht wordt verwacht dat wanneer de vakbonden zichzelf beter representeren, zij meer representatieve macht hebben (Korpi, 2003). Dit zou inhouden dat hoe meer representatieve macht vakbonden hebben, des te meer invloed zij kunnen uitoefenen op het beleid omtrent de pensioenen (Visser, 2006; Korpi, 2003). Het gevolg kan dan zijn dat hoe meer representatieve macht vakbonden hebben, des te kleiner de bezuinigingen op het pensioen zijn. Dit leidt tot de derde hypothese:

- 3. Hoe groter de representatieve macht van vakbonden is, hoe kleiner de bezuinigingen op de pensioenen zijn.*

Deze verwachtingen lijken erg specifiek en lijken hierdoor andere factoren buiten te sluiten. Dit komt omdat in werkelijkheid de pensioensystemen en de rol van de actoren hierbinnen complexer in elkaar zitten dan hier wordt geschetst. Het is zeker mogelijk dat er naast institutionele macht en representatieve macht nog meer factoren een rol spelen in de macht van vakbonden. Echter, dit artikel is op bovenstaande manier opgezet om de relatie tussen de twee vormen van macht van vakbonden en de invloed op de mate van bezuinigingen helder te houden. Hiervoor worden er zo min mogelijk andere variabelen bij betrokken, deze worden beschouwd als ceteris paribus. Er worden echter wel controlevariabelen bij de analyse betrokken.

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden en de hypothesen te toetsen, wordt eerst uiteengezet welke indicatoren de institutionele macht van vakbonden in een land precies bepalen en waarom deze van invloed zijn op de bezuinigingen op het pensioen. Daarna zal hetzelfde worden gedaan voor de representatieve macht van vakbonden. Ten slotte wordt verduidelijkt wat er met de mate van bezuinigingen op het pensioen wordt bedoeld en hoe dit kan worden gemeten.

3. CONCEPTUALISERING

§ 3.1 Institutionele macht: relatieve verhouding pensioenpijlers

Voor het conceptualiseren van de institutionele macht van vakbonden wordt gekeken naar twee factoren. De eerste factor is de relatieve verhouding van de pensioenpijlers. Binnen de literatuur wordt er op het gebied van vakbondsmacht binnen West-Europa vaak onderscheid gemaakt tussen de Bismarckiaanse pensioensystemen en de Beveridgiaanse pensioensystemen (Bonoli, 2003; Ebbinghaus, 2011; Schludi, 2005). Dit wordt gedaan omdat deze pensioensystemen kenmerkend zijn voor de verhouding van de pensioenpijlers. De verhouding van de pensioenpijlers is voor dit onderzoek van belang, omdat zij zorgen voor verschillende rollen voor de overheid en vakbonden in het vaststellen en het uitvoeren van het pensioen. Dit heeft tot gevolg dat de verhouding van de pensioenpijlers ten opzichte van elkaar zorgen voor een bepaalde rol of machtspositie van de vakbonden.

De verschillende pensioenpijlers zijn binnen het Bismarckiaanse pensioensysteem en het Beveridgiaanse pensioensysteem als volgt verdeeld. De eerste pensioenpijler is binnen het Bismarckiaanse pensioensysteem relatief gezien het meest van belang, omdat er binnen dit pensioensysteem een groter gedeelte van het Bruto Binnenland Product (BBP) aan het publieke pensioen wordt gespendeerd. Binnen het Beveridgiaanse pensioensysteem is de tweede pijler meer van belang dan de eerste pijler, omdat daar de beroepspensioenen een relatief veel groter aandeel vormen dan binnen het Bismarckiaanse pensioensysteem (Bonoli, 2003).

In landen waar de eerste pensioenpijler relatief gezien groot is en een belangrijke rol speelt heeft de overheid meer over het pensioen te zeggen dan de vakbonden, wat komt doordat de overheid zelf de regels en parameters vaststelt voor het publiek gefinancierde basispensioen (Ebbinghaus, 2011). Hoe groter het aandeel van de eerste pijler in het totale pensioen, hoe groter het aandeel van de overheid is. Ondanks de dominante rol die de overheid in deze pensioensystemen speelt, hebben de vakbonden wel enige invloed wanneer zij een uitvoerende rol hebben (Ebbinghaus, 2011). De overheid delegeert dan bepaalde taken van het publieke pensioen aan de vakbonden. De vakbonden beheren dan samen met de andere sociale partners de pensioenen en zijn betrokken bij het uitvoeren van de pensioenuitkeringen. De vakbonden kunnen tijdens deze implementatiefase van de pensioenbezuinigingen proberen dwars te liggen, maar ze hebben geen directe invloed erop (Ebbinghaus, 2011).

In landen met een Beveridgiaans pensioensysteem, waar de tweede pijler relatief gezien een groot aandeel heeft, spelen vooral de particuliere beroepspensioenen een belangrijke rol in het totale pensioen. Het aandeel van de overheid in het totale pensioen is in dit pensioensysteem geval dus kleiner, want over de tweede pensioenpijler wordt collectief onderhandeld. Collectief onderhandelen wordt gedaan door de vakbonden en werkgeversorganisaties en kan leiden tot collectieve overeenkomsten omtrent het pensioen op bedrijfs- of sectoraal niveau. In de tweede pijler spelen vakbonden dus een belangrijke regulerende rol bij het vaststellen van de beroepspensioenen.

De overheid heeft binnen het beroepspensioen wel wat te zeggen over in hoeverre een pensioenregeling verplicht is voor een bedrijfstak of arbeidssector. De inhoud van de pensioenregeling

wordt bepaald door de sociale partners zelf, de overheid kan slechts een aantal wetten invoeren die het collectief onderhandelen in bepaalde mate vormgeven. Ook kan de overheid een rol spelen in het bepalen in hoeverre pensioenregelingen algemeen verbindend verklaard worden (Visser, 2006). Vakbonden kunnen daarom in landen met een Beveridgiaans pensioensysteem, waar de tweede pijler een relatief gezien groot aandeel heeft, relatief gezien meer invloed uitoefenen op het pensioen dan landen met een Bismarckiaans pensioensysteem, waar de eerste pijler het grootste aandeel heeft (Ebbinghaus, 2011).

§ 3.2 Institutionele macht: de mate van overleg tussen overheid en vakbonden

Naast dat de verhouding van pensioenpijlers een belangrijke factor is voor de verschillende machtsverhoudingen van de actoren in de institutionele omgeving is er nog een tweede factor: de mate van overleg tussen overheid en vakbonden.

De overheid kan het overleg met vakbonden aangaan met als motief het voorkomen van sociale conflicten. Door overleg kan de overheid voorkomen dat vakbonden hun leden mobiliseren tot stakingen en demonstraties. Stakingen en demonstraties wil de overheid voorkomen omdat deze een bedreiging vormen voor de omzet van bedrijven en het economische klimaat van een land. Maar stakingen en demonstraties zijn niet alleen economisch nadelig, zij kunnen ook zorgen voor sociale en politieke conflicten. Dit zorgt voor een aantasting van de autoriteit en legitimiteit van de overheid (Peronne, Wright & Griffin, 1984).

Daarnaast is er een grotere kans dat de overheid overlegt met vakbonden wanneer zij samen de verantwoordelijkheid voor de pensioenen delen. Deze gedeelde verantwoordelijkheid zorgt er voor dat er overlegd moet worden om tot een voor de werknemers acceptabel pensioenpakket te komen.

Of de overheid het overleg nu aangaat met het motief 'het voorkomen van sociale conflicten' of het motief van gedeelde verantwoordelijkheid, het leidt tot meer invloed voor vakbonden. Dit komt doordat hoe vaker overleg plaatsvindt, des te meer het een vast onderdeel wordt binnen de beleidsvorming (Ebbinghaus, 2011). Wanneer het overleg een vast onderdeel wordt, is er grotere kans dat vakbonden meer invloed kunnen uitoefenen op het pensioenbeleid. Het hebben van meer invloed op het beleid, brengt met zich mee dat vakbonden meer macht kunnen uitoefenen in de discussie over de bezuinigingen op het pensioen. Het overleg ontstaat dus door initiatief van de overheid en gaat vooral over het pensioen dat in handen is van de overheid, het publieke pensioen. De overheid zal minder snel het overleg aangaan over de private pensioenen, omdat zij hier in veel mindere mate zeggenschap over hebben. De private pensioenen worden vooral vastgesteld door middel van collectief onderhandelen. Vandaar dat ook wordt verwacht dat mate van overleg een belangrijkere rol speelt bij de mate van bezuinigingen op het publieke pensioen dan bij de mate van bezuinigingen op het private pensioen.

§ 3.3 Representatieve macht: vakbondsdichtheid

Voor representatieve macht is er ook gekozen voor twee factoren: vakbondsdichtheid en de mate van centralisatie. Vakbondsdichtheid houdt het percentage werknemers in dat daadwerkelijk vakbondslid is (Visser, 2006). Is dit getal hoog, dan representeert een vakbond dus een groot gedeelte van de

werkende bevolking. Vakbonden zelf beschouwen hun ledenaantal als belangrijk en gaan er vanuit dat het ledenaantal bijdraagt aan hun machtspositie (Visser, 2006). Zoals Vandaele (2004) stelt is de slagzin die vaak door vakbonden wordt gebruikt 'In het getal ligt onze macht'. Een afname of toename van de vakbondsdichtheid kan daarom iets zeggen over de veranderende positie van vakbonden en of deze positie verschilt per land (Visser, 2006). Want wanneer er een groot gedeelte van de werknemers lid is, zegt dit iets over de mate waarin lidmaatschap een standaard is. Als lidmaatschap een standaard is kan dit betekenen dat er vanuit de werknemers vertrouwen is in de vakbonden. Dit vertrouwen kan iets zeggen over of de werknemers vinden dat de vakbonden hun belangen goed representeren.

Maar waarom zegt het percentage werknemers dat vakbondslid is nog meer iets over de macht van vakbonden? Volgens Ebbinghaus (2002) valt dit uit te leggen aan de hand van de kostenbenadering. Leden betalen namelijk contributie. Met deze inkomsten kunnen vakbonden weer allerlei acties, diensten en goederen bekostigen. Wanneer het aantal leden laag is of afneemt, heeft een vakbond minder inkomsten. Wanneer de vakbond te weinig inkomsten heeft vanuit de leden, wordt ze daarvoor meer afhankelijk van de institutionele omgeving (Ebbinghaus, 2002). Als dit het geval is, verslechtert de onderhandelingspositie van vakbonden. Met andere woorden, hoe meer leden een vakbond heeft, des te meer ze financieel zelfstandig is en des te sterker haar onderhandelingspositie is. Een goede onderhandelingspositie geeft de vakbond meer macht in de pensioendiscussie en daardoor zullen vakbonden beter in staat zijn invloed uit te oefenen op de mate van bezuinigingen op het pensioen door de overheid.

§ 3.4 Representatieve macht: centralisatie

Naast vakbondsdichtheid speelt de mate van centralisatie ook een rol in de machtspositie van de vakbonden. Hoe meer gecentraliseerd vakbonden zijn, hoe meer hun belangen en functies worden verenigd in overkoepelende organisaties (Visser, 2001). Daarom is het interessant na te gaan in hoeverre de zeggenschap van de vakbonden verspreid is en in hoeverre ze zijn samengevoegd.

Wanneer de vakbonden zich verenigen in een overkoepelende organisatie wordt de macht van de vakbonden gecentraliseerd. Hoe meer de macht gecentraliseerd wordt, hoe effectiever de representatie van de belangen van de werknemers wordt. Zo kunnen vakbonden zich aansluiten bij vakcentrales. Deze vakcentrales verenigen de belangen van meerdere vakbonden en representeren deze. In het verlengde van vakbondsdichtheid kan dan worden gesteld dat wanneer de groep die de verenigde pensioenbelangen van de verschillende vakbonden representeert groter is, zij meer macht heeft (Visser, 2006).

§ 3.5 Mate van bezuinigingen op het pensioen

Uit het bovenstaande blijkt dat volgens de literatuur een aantal factoren de institutionele en representatieve macht van vakbonden in verschillende landen bepalen. Hoe meer institutionele en representatieve macht de vakbonden hebben, hoe groter de kans is dat zij meer invloed hebben op de pensioendiscussie en de bezuinigingen op het pensioen. Maar hoe kunnen nu verschillen tussen landen in de mate van bezuinigingen worden gemeten?

Om te onderzoeken in welke mate de overheden van de landen bezuinigingen op het pensioen hebben doorgevoerd, kan worden gekeken naar de verandering in de uitgaven van de overheid aan de pensioenuitkeringen. Volgens Korpi (2003) moet hiervoor worden gekeken naar de relatieve uitgaven van het BBP aan het pensioen. Echter, omdat het belang van de verandering in uitgaven aan pensioenuitkeringen per land kan verschillen, wordt er ook gekeken naar de verandering in de wettelijke pensioenleeftijd. Omdat het verhogen van de wettelijke pensioenleeftijd niet per se inhoudt dat werknemers ook daadwerkelijk later met pensioen gaan, wordt ook gekeken naar de verandering in de effectieve pensioenleeftijd (Bisciari, Dury, Eugène & Van Meensel, 2009). Om er voor te zorgen dat werknemers later met pensioen gaan kan de overheid bezuinigingen doorvoeren die er voor zorgen dat de effectieve pensioenleeftijd omhoog gaat. Zo kan de overheid bijvoorbeeld het minimum aantal arbeidsjaren verhogen, waarna werknemers van het publiek en private gefinancierde pensioen gebruik mogen maken. Het verhogen van de effectieve pensioenleeftijd is gunstig voor het budget van de overheid. Ondanks dat hierdoor de rechten van de toekomstig gepensioneerden toenemen blijft het netto-effect ervan lonend (Bisciari, Dury, Eugène & Van Meensel, 2009).

Wanneer dus de mate van bezuinigingen op het pensioen wordt gemeten, wordt naar de veranderingen in de hoogte van pensioenuitkeringen en naar de veranderingen in de effectieve pensioenleeftijd gekeken. Hoe kleiner de veranderingen zijn, hoe meer invloed de vakbonden mogelijk op de bezuinigingen hebben. De veranderingen worden gemeten per jaar en niet over de gehele periode van 2000 tot 2010, er wordt in de operationalisering uitgelegd waarom dit zo wordt gedaan.

4. OPERATIONALISERING

§ 4.1 Onderzoeksaanpak

Om te onderzoeken of institutionele en representatieve macht van invloed zijn op de mate van bezuinigingen op het pensioen wordt een analyse gemaakt van de landen: Nederland, het Verenigd Koninkrijk, Zwitserland, België, Frankrijk, Italië, Duitsland, Spanje, Portugal, Denemarken, Ierland, Oostenrijk, Zweden, Finland en Noorwegen. Deze landen zijn geselecteerd omdat zij verschillen vertonen in de mate van bezuinigingen, er zijn namelijk verschillen in de stijging van pensioenleeftijd en in de uitgaven aan de pensioenuitkeringen (OECD, 2013). Ook vertonen de landen sterke verschillen en overeenkomsten op het gebied van pensioensysteem en de omvang en centralisatie van vakbonden (OECD, 2012). Doordat er veel variatie tussen deze landen bestaat zijn de verschillen in de twee vormen van macht beter zichtbaar.

Voor de analyse wordt gebruik gemaakt van de dataset van Visser (2011): “Data Base on Institutional Characteristics of Trade Unions, Wage Setting, State Intervention and Social Pacts, 1960-2010 (ICTWSS)”. Uit deze dataset worden de relevante variabelen geselecteerd en aangevuld met data van de OECD (2013) en de Wereldbank (2013). Hieronder wordt uiteengezet over welke tijdsperiode wordt gemeten en welke variabelen voor het operationaliseren van de afhankelijke en onafhankelijke variabelen zijn geselecteerd.

De analyse is dus niet alleen op basis van een aantal landen, maar ook op basis van een tijdsperiode. Hiervoor wordt voor de periode 2000 tot 2010 gekozen, omdat hierdoor iets over de recente machtspositie van vakbonden kan worden gezegd. Omdat er naar de mate van bezuinigingen wordt gekeken wordt de verandering in de bezuinigingen gemeten. Deze verandering wordt per jaar gemeten in de periode van 2000 tot 2010. De verandering wordt per jaar gemeten en niet over de gehele periode van 2000 tot 2010, omdat er anders maar één verandering wordt gemeten. Als er maar één verandering wordt gemeten, is het aantal onderzoekseenheden te laag om een regressieanalyse te kunnen doen. Daarom wordt er gekozen voor verandering per jaar, op deze manier kunnen er voor iedere variabele voor mate van bezuinigingen tien veranderingen worden gemeten. Hierdoor ontstaat een hoger aantal onderzoekseenheden, waardoor de resultaten van de regressieanalyse meer representatief zijn.

Dit meten per jaar lost een probleem op, maar zorgt ook weer voor een ander probleem. Doordat er wordt gemeten per jaar in de periode van 2000 tot 2010, worden de variabelen dus herhaaldelijk in de tijd gemeten. Bij een regressieanalyse is dit eigenlijk niet toegestaan, omdat de observaties van de onafhankelijke variabelen en de afhankelijke variabele onafhankelijk van elkaar moeten zijn. Maar wanneer er een regressieanalyse met de totale verandering van de variabelen in 2000 tot 2010 wordt gedaan, blijven er, zoals eerder gezegd, dermate weinig onderzoekseenheden over dat de resultaten van de analyses weinig representatief zijn. Voor een regressieanalyse geldt namelijk dat er per onafhankelijke variabele 10 á 15 onderzoekseenheden in de analyse moeten worden meegenomen. Bij het werken met de totale verandering van de afhankelijke variabele van 2000 tot 2010, zijn er uiteindelijk in totaal maar 9 onderzoekseenheden over die in de analyse worden meegenomen. Dit is een te laag aantal onderzoekseenheden.

Dus ondanks dat een regressie analyse met daarin verschillende momenten in de tijd niet de meest passende methode is voor dit onderzoek, is het relatief gezien wel de beste optie vanwege de problematische data. Ook zullen ter aanvulling de correlaties tussen de onafhankelijke variabelen en afhankelijke variabele te vinden zijn in de bijlage. De correlaties geven wel de aard – positief of negatief - en de sterkte van het verband weer, maar laten niet zien hoe de onafhankelijke variabelen elkaar onderling beïnvloeden. De correlaties helpen om in dit onderzoek de significantie van de relaties te onderzoeken. Er is een grote kans dat de resultaten in de regressieanalyses niet significant zijn, doordat er relatief gezien maar een laag aantal onderzoekseenheden is en omdat er met de regressieanalyse door de tijd heen gemeten is. Hierdoor moet het interpreteren van de resultaten op voorzichtige wijze plaatsvinden. Als de resultaten van de regressieanalyse niet significant zijn, wordt er naar de correlaties van de variabelen gekeken. Op deze manier wordt een combinatie gemaakt van het testen van de richting van het verband en de sterkte en significantie van het verband.

Voor het berekenen van de correlaties wordt de relatie one-tailed getest. Dit komt omdat de verwachtingen zodanig zijn geformuleerd dat er alleen wordt uitgegaan van positieve relaties tussen de onafhankelijke variabelen en afhankelijke variabele. Als er one-tailed wordt getest wordt het gemakkelijker om een effect te vinden, omdat een tegenovergesteld effect buiten beschouwing wordt gelaten. Naast dat er op deze manier wordt getest, wordt er ook een significantieniveau van 20% aangehouden. Hier is voor gekozen omdat met deze gebrekkige dataset er niet gauw sterke significante relaties worden gevonden. One-tailed correlaties met een significantieniveau van 20% zijn wetenschappelijk gezien acceptabel. Op deze manier kunnen er voorzichtig uitspraken worden gedaan over of de gevonden relaties ook daadwerkelijk bestaan.

De resultaten van de regressieanalyse worden in tabellen weergegeven. In elke tabel staan de bèta's van de geteste relaties weergegeven. De bèta's zijn de gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten. De bèta kan variëren tussen de -1 en de 1. Doordat de bèta's gestandaardiseerd zijn, kunnen zij direct met elkaar vergeleken worden. Daarnaast is ook de adjusted R-Square van elk model in de tabel opgenomen. De adjusted R-Square geeft de verklaarde variantie van het model weer. Hoe dichter de adjusted R-Square bij de 1 ligt, hoe beter het model een verklaring vormt voor de afhankelijke variabele. Het verschil tussen de R-Square en de adjusted R-square is dat de adjusted R-square alleen toeneemt als de nieuwe toegevoegde onafhankelijke variabele meer bijdraagt aan het verklaren van de onafhankelijke variabele dan wanneer deze niet was toegevoegd. De adjusted R-square kan negatief zijn als de R-square zelf erg laag is en er meerdere onafhankelijke variabelen zijn. In dit onderzoek moet echter niet te veel waarde worden gehecht aan de verklaarde variantie. Er is een grote kans dat de verklaarde variantie erg laag uitvalt, omdat het aantal onderzoekseenheden zo laag is. De verklaarde variantie wordt dus wel genoemd, maar is in dit onderzoek niet veelzeggend.

§ 4.2 Data: institutionele macht

Het operationaliseren van institutionele macht kan voor een gedeelte aan de hand van de dataset van Visser (2011). In de database zijn variabelen te vinden die de variabele 'mate van overleg' kunnen meten. Hiervoor wordt gekeken naar de pacts die tussen overheid en vakbonden worden besproken

en worden getekend. In de database zijn drie variabelen opgenomen die van toepassing zijn op de mate van overleg. Allereerst is er de variabele die laat zien of er in een bepaald jaar sociale pacts zijn voorgesteld door de overheid, de vakbonden of de werkgevers en of er over deze voorstellen wordt overlegd. De antwoordcategorieën op deze vraag zijn 'ja' of 'nee'. Er is ook een variabele die vervolgens de vraag stelt hoeveel sociale pacts tussen de overheid, vakbonden en werkgevers er binnen een bepaald jaar worden bereikt en getekend. Van deze variabele wordt een dummy gemaakt. De score '0' betekent dat er geen pact wordt bereikt en getekend, de score '1' betekent dat dit wel is gebeurd. Uiteindelijk is er nog een item dat laat zien of er in een jaar op het gebied van pensioenen een sociaal pact is gesloten. Ook hier kan weer 'ja' of 'nee' op zijn geantwoord. Deze variabelen tezamen vormen de schaal van 'mate van overleg' en hebben in een betrouwbaarheidsanalyse een Guttman Split-Half Coefficient van 0,81 (N=3). Voor deze variabele geldt: hoe hoger de score, hoe meer institutionele macht de vakbonden hebben, dus hoe meer invloed zij hebben op de mate van bezuinigingen.

Betreffende de verhouding van de pensioenpijlers kan er gebruik worden gemaakt van cijfers van het OECD (2012). Deze bevatten informatie over hoeveel van het BBP wordt uitgegeven aan de publieke en private pensioenen. Voor het publieke pensioen worden de uitgaven aan het publieke pensioen als percentage van het BBP gebruikt. Voor het private pensioen worden de uitgaven aan het verplichte particuliere pensioen als percentage van het BBP gebruikt. Om te bepalen wat de verhouding is van de pensioenpijlers wordt de verhouding tussen publieke en private pensioenen uitgerekend. Hiervoor wordt berekend wat de verhouding van het private pensioen op het publieke pensioen is. De publieke pensioenen representeren de eerste pensioenpijler en de verplichte particuliere pensioenen representeren de tweede pensioenpijler. Deze verhouding van pensioenpijlers wordt in percentages weergegeven. Hoe hoger het percentage is, hoe groter dus de verhouding van de tweede pensioenpijler op de eerste pensioenpijler is. Als het percentage honderd is, is de tweede pensioenpijler dus even groot als de eerste pensioenpijler. Voor deze variabele geldt: des te hoger het percentage, des te groter de macht van de vakbonden is. Dit omdat de vakbonden volgens de literatuur de meeste inspraak hebben in de tweede pensioenpijler.

De variabele verhouding pensioenpijlers zorgt voor problemen, omdat de data over de uitgaven aan publieke en private pensioenen niet compleet zijn. De cijfers betreffende de uitgaven aan de publieke pensioenen lopen van 2000 tot 2009 en de cijfers betreffende de uitgaven aan de private pensioenen lopen van 2004 tot 2010. Voor landen als Ierland en Frankrijk geldt dat er totaal geen of maar drie jaar aan data beschikbaar is. Er zijn tot dusver geen aanvullende gegevens beschikbaar. Toch wordt deze variabele in het onderzoek meegenomen, omdat als hij er uit wordt gelaten, een heel groot gedeelte van het theoretisch model niet kwantitatief kan worden getest.

De variabelen mate van overleg en de verhouding van de pensioenpijlers hebben een correlatie van -0,017 en kunnen dus niet worden samengevoegd tot één variabele. Voor het meten van institutionele macht zullen de verhouding van de pensioenpijlers en de mate van overleg apart in de analyse worden meegenomen.

§ 4.3 Data: representatieve macht

Representatieve macht wordt ook aan de hand van de database van Visser (2011) geoperationaliseerd. Voor de variabele vakbondsdichtheid wordt gebruik gemaakt van het item 'vakbondsdichtheid'. Vakbondsdichtheid is van belang omdat het laat zien hoe groot de vakbonden zijn, dat wil zeggen, het meet hoeveel procent van de werknemers lid is van een vakbond. Hoe hoger het percentage vakbondsdichtheid, hoe meer invloed de vakbonden mogelijk kunnen uitoefenen (Visser, 2006; Ebbinghaus, 2002).

Voor centralisatie zijn er in de database de volgende variabelen te vinden: het aantal vakbonden, het aantal vakcentrales en het aantal effectieve vakcentrales. De variabele 'het aantal vakcentrales' kan variëren van het getal 1 tot 8. De hele kleine vakcentrales worden genegeerd en meegeteld als een onderdeel van de onafhankelijke, autonome of niet aangesloten vakbonden. Het aantal effectieve vakcentrales wordt weergegeven als het omgekeerde van de Herfindahl-index (Iversen, 1999; Visser, 1990).

De Herfindahl-index zegt iets over de concentratiegraad van de vakcentrales. Dat wil zeggen dat de proportie van het totale lidmaatschap dat wordt georganiseerd door de vakcentrales wordt gedeeld door het aantal centrales. De index geeft een idee van de concentratie van vakbondsleden op centraal niveau in een bepaald land. Er wordt dus een mate van fragmentatie of eenheid op centraal niveau weergegeven (Iversen, 1999; Visser, 1990).

Met deze variabelen wordt een factoranalyse gedaan. Wanneer dit wordt gedaan blijkt echter dat er voor de variabele 'het aantal vakbonden' te weinig gegevens zijn. Deze wordt daarom niet samengevoegd met het aantal vakcentrales en het aantal effectieve vakcentrales. Wanneer het aantal vakcentrales en het aantal effectieve vakcentrales aan een betrouwbaarheidsanalyse worden onderworpen hebben zij een Guttman Split-Half Coefficient van 0,85 (N=2) en is de schaal betrouwbaar te noemen. Voor de variabele centralisatie geldt dat een hoge score decentralisatie aangeeft, omdat hoe meer vakcentrales er zijn, hoe minder gecentraliseerd de vakbonden dus zijn.

De variabele vakbondsdichtheid en centralisatie correleren hierdoor negatief met elkaar: -0,25 ($p < 0,01$, t-tailed). Dit komt doordat bij vakbondsdichtheid geldt: hoe hoger de vakbondsdichtheid, hoe minder groot de mate van bezuinigingen. Voor centralisatie geldt, hoe hoger er daarop wordt gescoord, hoe groter de bezuinigingen. Daarom wordt centralisatie gehercodeerd. Centralisatie en vakbondsdichtheid in een schaal samen hebben een Guttman Split-Half Coefficient van 0,078 (N=2). De lage betrouwbaarheid kan worden verklaard doordat er maar twee variabelen in de schaal zijn opgenomen. De variabelen worden samengevoegd tot één variabele. Dit wordt gedaan omdat als de variabelen apart in de regressieanalyse worden meegenomen, dit niet leidt tot hele andere resultaten dan wanneer ze in één variabele samen worden meegenomen in de regressieanalyse. Ook bij de correlaties leidt het apart toetsen van de variabelen tot redelijk vergelijkbare resultaten met het samengevoegd testen. Daarnaast zorgt het samenvoegen van de twee variabelen ervoor dat in de regressieanalyse één onafhankelijke variabele minder wordt toegevoegd. Hierdoor hoeft het aantal onderzoekseenheden minder hoog te zijn dan wanneer deze wel werd toegevoegd.

§ 4.4 Data: mate van bezuinigingen op het pensioen

Voor het meten van de mate van bezuinigingen op het pensioen wordt gekeken naar veranderingen in: de publieke pensioenuitkering, de private pensioenuitkering en de effectieve pensioenleeftijd. Omdat de afhankelijke variabele maar uit één variabele kan bestaan, worden de verschillende vormen van mate van bezuinigingen apart getest.

Cijfers over de effectieve pensioenleeftijd zijn verkregen via het OECD (2013b). Voor het meten van de mate van bezuinigingen wordt geen gebruik gemaakt van de wettelijke pensioenleeftijd. Dit omdat de wettelijke pensioenleeftijd in de meeste landen stapsgewijs wordt ingevoerd. In Nederland wordt bijvoorbeeld de wettelijke pensioenleeftijd van 65 naar 67 verhoogd, dit zal stapsgewijs gebeuren in de periode van 2012 tot 2023. Maatregelen door de overheid betreffende de wettelijke pensioenleeftijd zijn dus niet direct te merken en zijn meer op de toekomst gericht. Het is dus moeilijk om veranderingen in de wettelijke pensioenleeftijd over een kleinere periode, zoals 2000 tot 2010 te meten. Bij het meten van de mate van bezuinigingen op het pensioen aan de hand van de effectieve pensioenleeftijd wordt de effectieve pensioenleeftijd in het jaar 2001 afgetrokken van de effectieve pensioenleeftijd in het jaar 2000, 2002 wordt van 2001 afgetrokken enzovoort. Bij een negatieve uitkomst kan worden gesteld dat er wordt bezuinigd en bij een positieve uitkomst wordt er niet bezuinigd. Zoals al eerder in de operationalisering werd aangegeven, er gekozen voor het verschil per jaar en niet het verschil over de gehele periode 2000 tot 2010, omdat anders het aantal onderzoekseenheden te klein zou zijn om een acceptabele regressieanalyse uit te kunnen voeren.

Ook voor het meten van de veranderingen in de uitgaven aan de pensioenuitkeringen zijn cijfers van het OECD (2013) te verkrijgen. Het OECD maakt binnen de uitgaven onderscheid tussen uitgaven aan het publieke pensioen, aan het verplichte particuliere pensioen en uitgaven aan het vrijwillige particuliere pensioen. De uitgaven worden weergegeven in percentages van het BBP. Voor de analyse wordt gebruik gemaakt van de uitgaven aan het publieke pensioen en aan het verplichte particuliere pensioen. Hiervoor is gekozen omdat overheid en vakbonden binnen deze pensioenen een belangrijke rol kunnen spelen. Bij het meten van de mate van bezuiniging op de pensioenuitkeringen wordt het percentage van het BBP wat in 2000 aan de uitkeringen wordt uitgegeven afgetrokken van het percentage van het BBP in 2001 aan de uitkeringen wordt uitgegeven, 2001 wordt afgetrokken van 2002 enzovoort. Het meten van verschil per jaar, in plaats van over de gehele periode, wordt hier om dezelfde reden gedaan als bij het meten van de verandering van effectieve pensioenleeftijd. Dit berekenen van het verschil wordt gedaan voor zowel het publieke pensioen als voor het private pensioen. Dit betekent dat een positieve score op deze variabele inhoudt dat er niet wordt bezuinigd, een negatieve score betekent dat er wordt bezuinigd.

§ 4.5 Data: controlevariabelen

Omdat de mate van bezuinigingen op het pensioen gevoelig is voor demografische en economische veranderingen wordt hier bij het onderzoeken van de invloed van institutionele en representatieve macht rekening mee gehouden. Dit zijn de controlevariabelen en zij worden weergegeven aan de hand van de 'old-age dependency ratio' en 'het BBP per hoofd van de bevolking, bij constante prijzen,

constante koopkracht, referentiejaar 2005'. Deze variabelen representeren de vergrijzing en de economische status van een land.

Voor de old-age dependency ratio is gekozen omdat het de verhouding ouderen op het aantal werknemers meet. Voor de BBP per hoofd van de bevolking is gekozen omdat het de gemiddelde economische status van de bevolking binnen een land weergeeft. De variabele BBP per hoofd van de bevolking wordt voor de regressieanalyse door 1000 gedeeld, omdat het gemiddelde van deze variabele erg hoog is in vergelijking met de andere variabelen.

Als er naar de verandering van deze beide variabelen door de jaren heen wordt gekeken kan worden ontleed in hoeverre de West-Europese landen met verschillende economische en demografische situaties te kampen hebben. Voor het BBP per hoofd van de bevolking wordt gebruik gemaakt van cijfers van het OECD (2013c). Voor de old-age dependency ratio wordt er gebruik gemaakt van cijfers van de World Bank (2013).

5. RESULTATEN

§ 5.2 Beschrijvende statistiek

In onderstaande tabel staan de voor in dit onderzoek relevante variabelen een aantal cijfers weergegeven. Zo laat tabel 1 per variabele zien wat het aantal onderzoekseenheden, het minimum, het maximum, het gemiddelde en de standaardafwijking is. Op deze manier kunnen de variabelen in context van elkaar worden gezien. De veranderingen in uitgaven aan de pensioenuitkeringen zijn in percentages weergegeven. De verandering van de effectieve pensioenleeftijd is in jaren. Een negatieve score op deze variabelen betekent dat er bezuinigd wordt, een positieve score betekent geen bezuinigingen. Voor deze afhankelijke variabelen geldt: een positieve score betekent dat er niet wordt bezuinigd, een negatieve score betekent dat er wordt bezuinigd.

De variabele institutionele macht (pensioenpijlers) wordt weergegeven in percentages. Als de score honderd procent is, betekent dit dat de tweede pensioenpijler even groot is als de eerste pensioenpijler. Institutionele macht (mate van overleg) kan variëren van 0 tot 4. Representatieve macht behelst de mate van centralisatie en vakbondsichtheid. Voor al deze onafhankelijke variabelen geldt de verwachting: hoe hoger de score, hoe meer macht de vakbonden hebben en hoe hoger ze zullen scoren op de mate van bezuinigingen.

Tabel 1: Beschrijvende statistiek onafhankelijke variabelen en afhankelijke variabelen

	N	Minimum	Maximum	Gemiddelde	Standaard afwijking
Institutionele macht (Pensioenpijlers)	84	0,8	93,2	31,5	31,6
Institutionele macht (Mate van overleg)	165	0	4	0,4	0,9
Representatieve macht	137	4	42,9	21,6	11
Mate van bezuinigingen: publieke pensioenuitgaven	135	-0,3	1,4	0,1	0,3
Mate van bezuinigingen uitgaven private pensioenen	81	-0,5	1,5	0,1	0,3
Mate van bezuinigingen: effectieve pensioenleeftijd	150	-1,25	1,1	-0,1	0,4

§ 5.2 De mate van bezuinigingen op het pensioen

Hieronder staan drie tabellen met regressieanalyses. Elke tabel kent een andere afhankelijke variabele die de mate van bezuiniging op het pensioen test. In tabel 2 is de afhankelijke variabele voor de mate van bezuinigingen: de verandering in uitgaven aan het publieke pensioen. In tabel 3 is dit de verandering in uitgaven aan het private pensioen en in tabel 4 is dit de verandering in de effectieve pensioenleeftijd. In de drie tabellen hieronder worden de vier hypothesen getest:

1. *Hoe groter de institutionele macht van vakbonden is, hoe kleiner de bezuinigingen op de pensioenen zijn.*

2. a: Hoe groter het relatieve aandeel van de tweede pensioenpijler is, hoe kleiner de bezuinigingen op de private pensioenen zijn
 b: Hoe meer de overheid met vakbonden overlegt, hoe kleiner de bezuinigingen op het publieke pensioen zijn.
3. Hoe groter de representatieve macht van vakbonden is, hoe kleiner de bezuinigingen op de pensioenen zijn.

Elke tabel heeft 4 modellen. Per model worden er variabelen toegevoegd. In model 1 wordt de relatie tussen institutionele macht en de afhankelijke variabele getest. In model 2 wordt de relatie tussen representatieve macht en de afhankelijke variabele getest. In model 3 wordt de relatie tussen institutionele macht en representatieve macht en de afhankelijke variabele getest. In model 4 worden de relaties gecontroleerd voor vergrijzing en economische status. Een uitzondering is model 4 in tabel 3, daar wordt alleen gecontroleerd voor economische status. Onder tabel 3 wordt toegelicht waarom er maar één controlevariabele wordt toegevoegd.

Tabel 2: Mate van bezuiniging: verandering uitgaven publiek pensioen

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Institutionele macht (pensioenpijlers)	-0,252*		-0,171	0,012
Institutionele macht (mate van overleg)	0,136		0,282*	0,218
Representatieve macht		0,025	0,007	0,061
Vergrijzing				0,193
Economische status				-0,194
Adjusted R-Square	0,061	-0,008	0,079	0,121

Model 1: N=84; Model 2: N=122; Model 3: N= 74; Model 4: N= 74

*p<0,05

In tabel 2 is te zien dat representatieve macht zorgt voor een toename in de uitgaven aan het publieke pensioen. De eventuele invloed van representatieve macht op de verandering in uitgaven is erg klein en in de regressieanalyses niet significant. Institutionele macht (mate van overleg) leidt ook tot een toename in de uitgaven aan het publieke pensioen en in model 3 is deze relatie zelfs significant. Als de controlevariabelen worden toegevoegd is deze relatie in de regressieanalyse niet meer significant. Institutionele macht (pensioenpijlers) leidt tot een afname in de uitgaven aan het publieke pensioen, totdat er wordt gecontroleerd voor vergrijzing en economische status. Er geldt dan dat institutionele macht (pensioenpijlers) leidt tot een toename in de uitgaven aan het publieke pensioen. Deze gevonden relatie is niet significant. Om een poging te doen toch iets te zeggen over of de relaties daadwerkelijk bestaan en niet op toeval berusten, wordt gekeken naar de correlaties. Naar aanleiding van de correlaties worden uitspraken gedaan of de relaties die in de regressieanalyse worden gevonden werkelijk bestaan.

Als er wordt gekeken naar de correlaties in de bijlagen zorgt meer institutionele macht (pensioenpijlers) tot een afname van de uitgaven aan de publieke pensioenen, met een significante correlatie coëfficiënt van $-0,26$ ($p < 0,01$). Institutionele macht (mate van overleg) zorgt voor een toename in de uitgaven aan het publieke pensioen, hier wordt een significante, positieve correlatie voor gevonden: $0,12$ ($p < 0,09$). Representatieve macht zorgt volgens de correlaties ook voor een toename in uitgaven: $0,017$ ($\text{sig} = 0,39$), maar deze correlatie is niet significant. Dit houdt in dat de kans klein is dat deze relatie daadwerkelijk bestaat. Als de correlaties worden gecontroleerd voor vergrijzing en economische status zorgt institutionele macht (pensioenpijlers) wel voor een toename in de uitgaven aan het publieke pensioen, maar deze invloed is niet significant. De correlatiecoëfficiënt voor institutionele macht (mate van overleg) wordt na het controleren voor vergrijzing en economische status zelfs groter en meer significant: $0,22$ ($p < 0,05$).

Op basis van de regressieanalyse en de correlaties worden de volgende verwachtingen bevestigd. De verwachting dat institutionele macht leidt tot minder bezuinigingen wordt deels bevestigd, namelijk: meer institutionele macht (mate van overleg) zorgt namelijk voor meer uitgaven aan de publieke pensioen, dus voor minder bezuinigingen. Hypothese 1 wordt dus gedeeltelijk bevestigd en hypothese 2b wordt volledig bevestigd. Institutionele macht (pensioenpijlers) zorgt niet voor meer uitgaven aan het publieke pensioen en zorgt dus niet voor minder bezuinigingen.

Tabel 3: Mate van bezuiniging: verandering uitgaven private pensioen

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Institutionele macht (pensioenpijlers)	0,198		0,185	0,234
Institutionele macht (mate van overleg)	0,141		0,152	0,103
Representatieve macht		0,116	0,123	0,152
Vergrijzing				
Economische status				-0,140
Adjusted R-Square	0,025	-0,004	0,008	0,004

Model 1: N=68; Model 2: N= 60; Model 3: N= 59; Model 4: N= 59

In tabel 3, model 3 is te zien dat zowel institutionele macht als representatieve macht leiden tot een toename in de uitgaven aan het private pensioen. Van institutionele macht heeft de verhouding van de pensioenpijlers de sterkste invloed op de uitgaven. In de regressieanalyse zijn de invloed van institutionele en representatieve macht niet significant. Ook niet als er in model 4 wordt gecontroleerd voor economische status. In model 4 wordt er alleen gecontroleerd voor economische status, omdat als beide controlevariabelen waren gebruikt, het aantal onderzoekseenheden per onafhankelijke variabele te laag is. Het toevoegen van alleen deze controlevariabele zorgt voor vergelijkbare resultaten als beide controlevariabelen waren toegevoegd.

Omdat er in de regressieanalyse geen significante relaties uitkomen, wordt er gekeken naar de correlaties in de bijlagen. Aan de hand hiervan kan er een betere benadering gemaakt worden of

de gevonden relaties daadwerkelijk bestaan. De correlaties laten zien dat representatieve macht leidt tot meer uitgaven aan de private pensioenen en dat deze relatie significant is: 0,12 ($p < 0,2$). Zowel institutionele macht (pensioenpijlers) als institutionele macht (mate van overleg) zorgt voor meer uitgaven aan het private pensioen, met respectievelijk significante, positieve correlaties van 0,19 ($p < 0,1$) en 0,13 ($p < 0,2$). Na het controleren voor zowel economische status als vergrijzing laten de correlaties zien dat zowel institutionele macht (pensioenpijlers) en representatieve macht zorgen voor meer uitgaven aan private pensioen, namelijk: respectievelijk 0,2 ($p < 0,1$) en 0,13 ($p < 0,2$).

De verwachtingen dat institutionele macht (pensioenpijlers) leidt tot meer uitgaven aan het private pensioen en dat representatieve macht leidt tot minder bezuinigingen op het private pensioen worden bevestigd. Dit houdt in dat hypothese 2a volledig wordt bevestigd en hypothese 3 wordt gedeeltelijk bevestigd.

Tabel 4: Mate van bezuiniging: verandering in effectieve pensioenleeftijd

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Institutionele macht (pensioenpijlers)	-0,105		-0,101	0,059
Institutionele macht (mate van overleg)	0,112		0,105	0,061
Representatieve macht		-0,050	-0,170	-0,128
Vergrijzing				0,198
Economische status				-0,132
Adjusted R-Square	0,000	-0,006	0,015	0,037

Model 1: N=84; Model 2: N= 123; Model 3: N= 74; Model 4: N= 74

In tabel 4, model 1 & 2, is te zien dat alleen institutionele macht (mate van overleg) kan leiden tot een afname van de effectieve pensioenleeftijd. Institutionele macht (pensioenpijlers) en representatieve macht kunnen leiden tot een toename van de effectieve pensioenleeftijd. De kans dat deze onafhankelijke variabelen daadwerkelijk de effectieve pensioenleeftijd beïnvloedt, is volgens de regressieanalyse echter klein, omdat de gevonden relaties niet significant zijn. Om meer over de kans van het daadwerkelijk bestaan van de relaties te zeggen wordt er weer naar de correlaties gekeken.

Institutionele macht (pensioenpijlers) en representatieve macht zorgen ook hier mogelijk voor een toename van de effectieve pensioenleeftijd, met correlaties van respectievelijk -0,1 ($p < 0,2$) en -0,1 ($p = 0,27$). Institutionele macht (mate van overleg) kan zorgen voor een afname van de effectieve pensioenleeftijd, maar deze correlatie is niet significant: 0,02 ($p = 0,387$). Als de correlaties worden gecontroleerd voor vergrijzing en economische status, is alleen de negatieve correlatie tussen representatieve macht en de verandering in effectieve pensioenleeftijd nog significant: -0,13 ($p < 0,2$). Op basis van deze resultaten wordt geen één van de hypothesen bevestigd.

6. CONCLUSIE & DISCUSSIE

Op basis van dit onderzoek kunnen een aantal dingen over de verwachtingen binnen dit onderzoek worden gezegd. Ten eerste kan de verwachting dat meer institutionele macht van vakbonden leidt tot minder bezuinigingen op het pensioen voor een gedeelte worden bevestigd. De onderdelen van institutionele macht - de verhouding van de pensioenpijlers en de mate van overleg - leiden echter niet tegelijkertijd tot minder bezuinigingen op het pensioen. Dit verschil wordt duidelijk als de volgende twee verwachtingen worden bevestigd. Namelijk, dat hoe groter het relatieve aandeel van de tweede pensioenpijler is, hoe kleiner de bezuinigingen op het private pensioen zijn en dat hoe meer wordt overlegd tussen overheid en vakbonden, hoe kleiner de bezuinigingen op het publieke pensioen. Verder wordt ook de verwachting dat meer representatieve macht van vakbonden leidt tot minder bezuinigingen op het pensioen bevestigd. Echter, er kan niet worden gezegd dat alle verwachtingen volledig zijn bevestigd, omdat ze niet worden bevestigd voor elke vorm van pensioenbezuinigingen.

De verwachting dat meer institutionele macht leidt tot minder bezuinigingen op het pensioen wordt alleen voor bezuinigingen op het private of publieke pensioen bevestigd. Representatieve macht van vakbonden blijkt alleen van invloed te zijn als er wordt gekeken naar de bezuinigingen op het private pensioen. Als er wordt gekeken naar de mate van bezuinigingen door middel van de verandering in effectieve pensioenleeftijd, blijkt dat geen van de twee vormen van macht van invloed te is.

Naar aanleiding van deze resultaten kan het volgende worden geantwoord op de hoofdvraag: *In welke mate beïnvloeden de institutionele macht en de representatieve macht van vakbonden de mate van bezuinigingen op het pensioen?* Als institutionele macht en representatieve macht groot zijn, zorgt dit er in bepaalde gevallen voor dat vakbonden invloed hebben op de mate van bezuinigingen op het pensioen. De vakbonden kunnen er voor zorgen dat bezuinigingen op het private of publieke pensioen afnemen, of dat er zelfs niet wordt bezuinigd.

Uit de resultaten blijkt dat institutionele macht via haar twee verschillende vormen er, in vergelijking met representatieve macht, meer voor zorgt dat er minder wordt bezuinigd. De mate van overleg is van invloed op de mate van bezuinigingen op het publieke pensioen en de verhouding van de pensioenpijlers is van invloed op de mate van bezuinigingen op het private pensioen. Dit verschil kan als volgt worden verklaard: als vakbonden de kans krijgen om invloed uit te oefenen op het publieke pensioen, komt dit vooral doordat de overheid het overleg met hen is aangegaan. De vakbonden zelf hebben in dit geval vrij weinig te zeggen over het publieke pensioen, omdat de financiering en wetgeving van dit pensioen in handen is van de overheid (Ebbinghaus, 2011). De vakbonden zijn op het gebied van het publieke pensioen dus afhankelijk van de mate van overleg dat de overheid met hen aangaat. Waarom de verhouding van de pensioenpijlers vooral van invloed is op de mate van bezuinigingen op het private pensioen kan worden verklaard aan de hand van de tweede pensioenpijler. De tweede pensioenpijler houdt de particuliere beroepspensioenen in. Des te groter de tweede pensioenpijler, des te groter het aandeel van de particuliere beroepspensioen is. De vakbonden hebben op het gebied van particuliere beroepspensioenen, in vergelijking met het publieke pensioen, de touwtjes sterker in handen. Als zij dus invloed willen uitoefenen op dit pensioen, gaat dit

gemakkelijker. Hoe groter de tweede pensioenpijler is, hoe groter de invloed van de vakbonden op de private pensioenen. Deze resultaten bevestigen voor een groot gedeelte wat Ebbinghaus (2011) beschrijft als 'social governance'. Social governance is de institutionele ruimte waarbinnen overheid en vakbonden een rol vervullen en behelst de gevolgen die deze rol heeft voor de invloed van vakbonden. De in dit onderzoek bevestigde relatie tussen institutionele macht (pensioenpijlers) en de mate van bezuinigingen op de private pensioenen bevestigt Ebbinghaus' theorie over de self-regulation van vakbonden. Deze houdt in dat hoe groter de tweede pensioenpijler is, hoe meer de pensioenen door de vakbonden worden gereguleerd. De bevestigde relatie tussen institutionele macht (mate van overleg) bevestigt Ebbinghaus' theorie over social concertation. Hoe meer de overheid het overleg met vakbonden aangaat om haar maatregelen te legitimeren, hoe meer invloed vakbonden kunnen uitoefenen.

In tegenstelling tot institutionele macht blijkt representatieve macht weinig invloed op de pensioenbezuinigen te hebben. Alleen in het geval van private pensioenen kan representatieve macht mogelijk zorgen voor minder bezuinigingen. Verder waren er maar weinig significante resultaten die voor deze vorm van macht spreken. Dit is opvallend, omdat onder andere Visser (2006) aangeeft dat vakbonden zelf hun ledenaantal als belangrijk beschouwen en er vanuit gaan dat het ledenaantal bijdraagt aan hun machtspositie. Ook benadrukt Visser (2006) dat centralisatie er voor zorgt dat er meerdere vakbonden achter hetzelfde belang staan en hierdoor het belang beter gerepresenteerd wordt. Er werd verwacht dat een goede representatie er toe leidt dat zij meer invloed kunnen uitoefenen op de pensioenbezuinigen. Ondanks dat in de literatuur deze twee vormen van representatieve macht als een belangrijke factor in het bezuinigingsproces worden bestempeld, blijken ze in dit onderzoek niet significant van invloed.

Wat verder opvalt in de resultaten is dat meer representatieve macht mogelijk zorgt voor een toename van de effectieve pensioenleeftijd. Deze invloed van representatieve macht is niet significant, maar als deze relatie daadwerkelijk voor zou komen, kan dit als volgt worden verklaard. Het is mogelijk dat vakbonden die qua omvang groot zijn meer diversiteit aan leden hebben. Het kan zijn dat bepaalde leeftijdsgroepen binnen de vakbonden relatief positief tegenover een verhoging van de effectieve pensioenleeftijd staan. Als deze leeftijdsgroep het grootste aandeel vormt van de vakbond, zullen hun belangen op dit gebied worden verdedigd.

Een andere verklaring voor de negatieve relatie van representatieve macht is dat de houding van vakbonden mogelijk is veranderd. Van vakbonden werd altijd verwacht dat zij tegen elke vorm van bezuinigingen op sociale zekerheden in protest gaan (Pierson, 1994). Dit omdat in rationeel-economisch opzicht hun leden er op achteruit gaan als de overheid gaat bezuinigen. De vraag is echter of deze beredenering in de huidige situatie nog wel opgaat. Vakbonden kunnen immers steeds vaker voor pensioenbezuinigen proberen te compenseren in hun CAO's, maar het kan ook zo zijn dat vakbonden begrijpen dat de huidige situatie van de pensioensystemen problematisch is. Wellicht snappen de vakbonden dat als de pensioenleeftijd bijvoorbeeld niet wordt verhoogd, maar de mensen wel steeds ouder worden, dat dit er toe leidt dat de huidige pensioensystemen niet in stand kunnen blijven. Een verklaring voor de negatieve relatie kan dus zijn dat vakbonden meer in lange termijn zijn gaan denken, in plaats van in korte termijn. Als er wordt bezuinigd zullen de vakbonden geen gebruik

maken van hun representatieve macht om te proberen om de bezuinigingen te reduceren, omdat zij begrijpen dat deze bezuinigingen nu eenmaal nodig zijn.

Daarnaast blijkt uit de resultaten dat een toenemende vergrijzing kan leiden tot minder bezuinigingen op het pensioen. Verder zorgt een toename van economische status van de inwoners van een land tot meer bezuinigingen op het pensioen. De resultaten zijn niet significant, het is dus niet zeker dat ze of deze relaties daadwerkelijk bestaan. Maar omdat in dit onderzoek het lage aantal onderzoekseenheden er voor zorgt dat relaties die hoogstwaarschijnlijk wel bestaan niet significant zijn wordt er toch aandacht besteed aan deze resultaten. Voor vergrijzing geldt volgens de resultaten: hoe meer vergrijzing er is, hoe meer de overheid moet uitgeven aan pensioenuitkeringen. Dit komt omdat er dan relatief gezien meer ouderen zijn die recht hebben op een pensioenuitkering. De overheid moet in vergelijking met eerst dan aan meer mensen pensioenuitkering betalen. Maar vergrijzing leidt ook tot een toename van de effectieve pensioenleeftijd. Dit is niet makkelijk te verklaren. Het zou kunnen dat de overheid wel haar best doet om de effectieve pensioenleeftijd te verhogen, maar dat de maatregelen niet effectief zijn. Dat een betere economische status leidt tot meer bezuinigingen op het pensioen kan worden verklaard doordat als de bevolking per hoofd relatief gezien veel verdient, dit ervoor zorgt dat de overheid wil dat de bevolking zelf de verantwoordelijkheid neemt om te sparen voor hun pensioen. De overheid zal dus bezuinigen op de collectieve pensioenen en het individueel sparen voor het pensioen aanmoedigen.

Dit onderzoek draagt bij aan wetenschappelijk onderzoek, omdat er op kwantitatieve manier wordt getest wat in eerdere literatuur alleen op een kwalitatieve manier is benaderd. Dit leidt er toe dat de theorie over institutionele macht voor een gedeelte wordt bevestigd en de theorie over representatieve macht in zekere mate. Deze resultaten bieden ook het inzicht dat of representatieve macht minder belangrijk is dan er werd gedacht, of dat representatieve macht complexer in elkaar zit dan in dit onderzoek aan het licht is gekomen. Daarnaast benadrukken de resultaten in het onderzoek de verschillen binnen institutionele macht wanneer het gaat over publieke of particuliere pensioenen. In veel onderzoeken naar de rol van vakbonden in de sociale zekerheid wordt voornamelijk naar de publieke uitgaven gekeken, maar de rol van vakbonden blijkt ook erg belangrijk te zijn in de private sector.

Doordat de verbanden die in dit onderzoek zijn gevonden niet heel sterk zijn is het aannemelijk dat de rol en de instelling van de vakbonden is veranderd. Wellicht dat de vakbonden, zoals eerder genoemd, begrijpen dat er bezuinigd moet worden. Zij zullen dus niet meer vanuit het rationeel-economisch perspectief in protest gaan tegen bezuinigingen, maar concessies doen, om zo met de overheid het voortbestaan van de pensioensystemen te waarborgen. Het onderzoek is hierdoor ook van maatschappelijk belang, omdat het laat zien hoe de machtspositie van vakbonden verandert, maar ook hoe de houding van de vakbonden ten opzichte van bezuinigingen misschien verandert. Het kan dat vakbonden in de toekomst minder in protest zullen gaan tegen bezuinigingen als zij begrijpen dat de bezuinigingen nodig zijn, omdat ze op lange termijn zorgen voor het voortbestaan van de pensioensystemen. Het kan dat deze veranderende houding niet alleen ontstaat op het gebied van pensioenen, maar ook op het gebied van de andere sociale zekerheden.

Vervolgonderzoek kan worden gebaseerd op een aantal punten. Allereerst moet er meer uitgebreide data worden gevonden. De gebruikte data bevat een te laag aantal onderzoekseenheden om echt gegeneraliseerde uitspraken te doen. Dit lage aantal onderzoekseenheden is ontstaan doordat er niet van ieder land gegevens beschikbaar zijn over de periode van 2000 tot 2010. Misschien dat er in de toekomst meer data over deze periode beschikbaar is. Ten slotte wordt aangeraden in toekomstig onderzoek representatieve macht en institutionele macht te operationaliseren aan de hand van meer variabelen dan in dit onderzoek is gedaan. Dit omdat er meer factoren dan alleen centralisatie, vakbondsdichtheid, verhouding pensioenpijlers en mate van overleg een rol spelen in het bepalen van de macht van vakbonden. In dit onderzoek konden institutionele macht, representatieve macht en de mate van bezuinigingen niet meer uitgebreid geoperationaliseerd worden dan gedaan is, omdat de data hiervoor helaas niet toereikend genoeg is gebleken.

Er kan dus worden geconcludeerd dat er vervolgonderzoek nodig is om meer uitgebreid kwantitatief onderzoek te doen, waarin meerdere variabelen in relatie tot de bezuinigingen op het pensioen worden getest. Dit kan pas als er in de toekomst meer data beschikbaar is. Met behulp van vervolgonderzoek kan er nog duidelijker worden geschetst wat de invloed is van vakbondsmacht op bezuinigingen en hoe deze invloed ontstaat.

7. BIJLAGEN: CORRELATIES

Tabel 5: correlaties tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabelen

Hieronder staan de correlaties weergegeven tussen de onafhankelijke en de afhankelijke variabelen. Verticaal in de tabel staan de onafhankelijke variabelen, horizontaal staan de afhankelijke variabelen. Onder de correlatie coëfficiënt staat ook het significantieniveau van de correlatie weergegeven.

	Verandering uitgaven publieke pensioen	Verandering uitgaven private pensioen	Verandering effectieve pensioenleeftijd
Institutionele macht (Pensioenpijlers)	-0,255** (sig=0,01)	0,185 (sig= 0,065)	-0,106 (sig=0,168)
Institutionele macht (Mate van overleg)	0,116 (sig= 0,091)	0,126 (sig= 0,130)	0,024 (sig= 0,387)
Representatieve macht	0,017 (sig= 0,392)	0,116 (sig= 0,189)	-0,055 (sig= 0,274)

N= 70

Significantie= One-tailed.

Tabel 6: Partiële correlaties tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabelen: gecontroleerd voor vergrijzing en economische status

Hieronder staan de partiële correlaties weergegeven tussen de onafhankelijke en de afhankelijke variabelen. Verticaal in de tabel staan de onafhankelijke variabelen, horizontaal staan de afhankelijke variabelen. Onder de correlatie coëfficiënt staat ook het significantieniveau van de correlatie weergegeven. De correlaties worden gecontroleerd voor vergrijzing en economische status.

	Verandering uitgaven publieke pensioen	Verandering uitgaven private pensioen	Verandering effectieve pensioenleeftijd
Institutionele macht (Pensioenpijlers)	0,012 (sig= 0,461)	0,199 (sig=0,069)	0,064 (sig=0,296)
Institutionele macht (Mate van overleg)	0,221 (sig= 0,031)	0,099 (sig= 0,232)	0,059 (sig= 0,31)
Representatieve macht	0,063 (sig= 0,299)	0,133 (0,163)	-0,134 (sig= 0,131)

N= 57

Significantie= One-tailed.

8. LITERATUUR

Berie, H. & Fink, U. (2000). Europas Sozialmodell – Die europäischen Sozialsysteme. in: *Eine volkswirtschaftliche Analyse*. WISO Institut für Wirtschaft und Soziales GmbH.

Bisciari, P., Dury, D., Eugène, B. & Meensel, I. van (2009). *De hervormingen van de pensioenstelsels in de landen van de EU15*. Verkregen op 25 april 2013, van http://www.nbb.be/doc/ts/publications/EconomicReview/2009/ecotijdIV2009N_H2.pdf

Bonoli, G. (2003). Two Worlds of Pension Reform in Western Europe. *Comparative Politics*, Vol. 35, No. 4, pp. 399-416.

Boldrin, M., Dolado, J.J., Jimeno, J.F. & Peracchi, F. (1999). The Future of Pensions in Europe. *Economic Policy*, Vol. 14, no. 29, pp. 287-320.

CEA (2007). *The role of insurance in the provision of pension revenue*. Statistics N° 28.

Ebbinghaus, B. (2011). The role of trade unions in European pension reforms: From 'old' to 'new' politics? *European Journal of Industrial Relations*, Vol. 17, pp. 315-331.

Ebbinghaus, B. (2011b). *The Varieties of Pension Governance Pension: Privatization in Europe*. Oxford University Press.

Eichhorst, W., Gerard, M., Kendzia, M.J., Mayrhuber, C., Nielsen, C., Rünstler, G. & Url, T. (2011). *Pension systems in the EU – contingent liabilities and assets in the public and private sector*. Directorate General for Internal Policies. Policy Department A: Economic and Scientific Policy. European Union, Brussels.

Hyde, M., Dixon, J. & Drover, G. (2003). Welfare Retrenchment or Collective Responsibility? The Privatisation of Public Pensions in Western Europe. *Social Policy and Society*, Vol. 2, pp 189-197.

Iversen, T. (1999). *Contested Economic Institutions. The politics of macroeconomics and wage bargaining in advanced democracies*. Cambridge, Mass., Cambridge

Korpi, W (1983). *The Democratic Class Struggle*. London: Routledge.

Korpi, W. (2003). Welfare-state regress in Western Europe: Politics, Institutions, Globalization and Europeanization. *Annual Review Sociology*, vol. 29, pp. 589-609.

Korpi, W. & Palme, J. (2003). New Politics and Class Politics in the Context of Austerity and Globalization: Welfare State Regress in 18 Countries, 1975–95. *American Political Science Review*, Vol. 97, No. 3, pp. 425-446.

Myles, J. and P. Pierson (2001). The comparative political economy of pension reform. In: *The New Politics of the Welfare State*. P. Pierson (ed.). Oxford: Oxford University Press, pp. 305-333.

OECD (2012). *Public and Private Expenditure on Pensions*. Factbook 2012, ISSN.

OECD (2013). *Social expenditure*. Verkregen op 7 maart, 2013 van http://stats.oecd.org/Index.aspx?datasetcode=SOCX_AGG

OECD (2013b). *Statistics on average effective age and official age of retirement in OECD countries*. Verkregen op 23 april 2013, van <http://www.oecd.org/els/emp/ageingandemploymentpolicies-statisticsonaverageeffectiveageofretirement.htm>

OECD (2013c). *Gross domestic product*. Verkregen op 23 april 2013 van http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=SNA_TABLE1#

Peronne, Wright & Griffin, (1984) Positional power, strikes and wages. *American Sociological Review*, Vol. 49, No. 3, pp. 412-426.

Pierson, P. (1994). *Dismantling the Welfare State? Reagan, Thatcher, and the Politics of Retrenchment*. Cambridge, England; New York: Cambridge University Press.

Pierson, P. (2001). *Coping with permanent austerity: welfare state restructuring in affluent democracies*. *The New Politics of the Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.

Pierson, P. & Weaver, R.K. (1993). "Imposing Losses in Pension Policy". In: *Do Institutions matter? Government capabilities in the United States and Abroad*. Weaver, R.K. & Rockmann, B.A. (ed.). Washington, dc: The Brookings Institution, pp. 110-150.

Schelke, W. (2011). Reconfiguring Welfare States in the Post-Industrial Age: What Role for Trade Unions? *European Journal of Industrial Relations*, Vol. 17, no. 4, pp. 301-314.

Schludi, M. (2005). *The Reform of Bismarckian Pension Systems: A Comparison of Pension Politics in Austria, France, Germany, Italy & Sweden*. Amsterdam University Press.

Schmidt, T. & Trotzewitz, S. (2003). *Überblick über die Systeme der Alterssicherung in Deutschland, den Niederlanden und der Schweiz*. Verkregen op 10 december 2009, van http://www.landtag.nrw.de/portal/WWW/GB_I/I.5/PBGD/Archiv_Veroeffentlichungen_der_13.WP/Alterssicherungssysteme/Alterssicherungssysteme.pdf

Shuey, K., & O'Rand, A. (2004). New Risks for Workers: Pensions, Labor Markets, and Gender. *Annual Review of Sociology*, Volume 30, pp. 453-477.

Vandaele, K. (2004). 'In het getal ligt onze macht'. Een politiek-wetenschappelijke analyse van de vakbondsledenevolutie in België, 1898-1995. *OVER.WERK Tijdschrift van het Steunpunt WAV*, Vol. 3, pp. 196-201.

Visser, J. (1990). In Search of Inclusive Unionism. *Bulletin of Comparative Labour Relations*, Vol. 18, pp. 5-278.

Visser, J. (2002). Why Fewer Workers Join Unions In Europe: A Social Costum Explanation of Membership Trends. *British Journal of Industrial Relations*, Vol. 40, no. 3, pp. 403-430.

Visser, J. (2006). Union Membership Statistics in 24 Countries. *Monthly Labor Review*. Verkregen op 17 oktober, 2012 van http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/key_workplace/273/

Visser, J. (2011). *Data Base on Institutional Characteristics of Trade Unions, Wage Setting, State Intervention and Social Pacts, 1960-2010 (ICTWSS)*. Amsterdam Institute for Advanced Labour Studies AIAS, University of Amsterdam, Version 3.0.

Worldbank (2013). *Age dependency ratio, old (% of working-age population)*. Verkegen op 23 april 2013 van <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.DPND.OL?page=1>

9. SYNTAX

```
COMPUTE EffectivePensAge=(ePAM + ePAW) / 2.  
EXECUTE.
```

```
RELIABILITY  
/VARIABLES=NUCfs ENUCfs  
/SCALE('ALL VARIABLES') ALL  
/MODEL=SPLIT.
```

```
COMPUTE Centralisatie=(NUCfs + ENUCfs) / 2.  
EXECUTE.
```

```
FREQUENCIES VARIABLES=Centralisatie  
/ORDER=ANALYSIS.
```

```
COMPUTE NegCentralisatie=(Centralisatie * - 1) + (- 1 * - 8.35).  
EXECUTE.
```

```
CORRELATIONS  
/VARIABLES=NegCentralisatie UD  
/PRINT=TWOTAIL NOSIG  
/MISSING=PAIRWISE.
```

```
COMPUTE RepMacht=(NegCentralisatie + UD) / 2.  
EXECUTE.
```

```
RECODE PactSign (0=0) (ELSE=1) INTO pactsigndummy.  
EXECUTE.
```

```
RELIABILITY  
/VARIABLES=PactNeg PactPen pactsigndummy  
/SCALE('ALL VARIABLES') ALL  
/MODEL=SPLIT.
```

```
COMPUTE MateOverleg=(pactsigndummy + PactNeg + PactPen).  
EXECUTE.
```

```
CORRELATIONS  
/VARIABLES=PensPill MateOverleg  
/PRINT=TWOTAIL NOSIG  
/MISSING=PAIRWISE.
```

```
DESCRIPTIVES VARIABLES=PensPill MateOverleg RepMacht VPubpensGDP VPrivPensGDP VEffectivePensAge  
/STATISTICS=MEAN STDDEV MIN MAX.
```

```
REGRESSION  
/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N  
/MISSING LISTWISE  
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA  
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)  
/NOORIGIN  
/DEPENDENT VPubpensGDP  
/METHOD=ENTER RepMacht.
```

```
REGRESSION  
/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N  
/MISSING LISTWISE  
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA  
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)  
/NOORIGIN  
/DEPENDENT VPubpensGDP  
/METHOD=ENTER MateOverleg PensPill.
```

```
REGRESSION  
/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N  
/MISSING LISTWISE  
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA  
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)  
/NOORIGIN  
/DEPENDENT VPubpensGDP  
/METHOD=ENTER MateOverleg PensPill RepMacht.
```


COMPUTE KleinGDPPH=GDPPH / 1000.
EXECUTE.

REGRESSION
/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N
/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT VPubpensGDP
/METHOD=ENTER MateOverleg PensPill RepMacht OldAgedp KleinGDPPH.

REGRESSION
/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N
/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT VPrivPensGDP
/METHOD=ENTER MateOverleg PensPill.

REGRESSION
/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N
/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT VPrivPensGDP
/METHOD=ENTER RepMacht.

REGRESSION
/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N
/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT VPrivPensGDP
/METHOD=ENTER MateOverleg PensPill RepMacht.

REGRESSION
/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N
/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT VPrivPensGDP
/METHOD=ENTER MateOverleg PensPill RepMacht OldAgedp KleinGDPPH.

REGRESSION
/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N
/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT VEffectivePensAge
/METHOD=ENTER MateOverleg PensPill.

REGRESSION
/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N
/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT VEffectivePensAge
/METHOD=ENTER RepMacht.

REGRESSION
/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N
/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT VEffectivePensAge
/METHOD= MateOverleg PensPill RepMacht.

REGRESSION

```
/DESCRIPTIVES MEAN STDDEV CORR SIG N
/MISSING LISTWISE
/STATISTICS COEFF OUTS R ANOVA
/CRITERIA=PIN(.05) POUT(.10)
/NOORIGIN
/DEPENDENT VEffectivePensAge
/METHOD= MateOverleg PensPill RepMacht OldAgedp KleinGDPPH.
```

```
CORRELATIONS
/VARIABLES=PensPill MateOverleg RepMacht VPubPensGDP
/PRINT=ONETAIL NOSIG
/MISSING=PAIRWISE.
```

```
CORRELATIONS
/VARIABLES=PensPill MateOverleg RepMacht VPrivPensGDP
/PRINT=ONETAIL NOSIG
/MISSING=PAIRWISE.
```

```
CORRELATIONS
/VARIABLES=PensPill MateOverleg RepMacht VEffectivePensAge
/PRINT=ONETAIL NOSIG
/MISSING=PAIRWISE.
```

```
PARTIAL CORR
/VARIABLES=PensPill MateOverleg RepMacht VPubPensGDP BY KleinGDPPH OldAgedp
/SIGNIFICANCE=ONETAIL
```

```
PARTIAL CORR
/VARIABLES=PensPill MateOverleg RepMacht VPrivPensGDP BY KleinGDPPH OldAgedp
/SIGNIFICANCE=ONETAIL
```

```
PARTIAL CORR
/VARIABLES=PensPill MateOverleg RepMacht VEffectivePensAge BY KleinGDPPH OldAgedp
/SIGNIFICANCE=ONETAIL
/MISSING=LISTWISE.
```